

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 321.01

*Тетяна Кадлубович, Федір Проданюк
(Київ, Україна)***ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ В УМОВАХ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ**

У статті зазначається, що сучасна політика багато в чому залежить від розвитку новітніх інформаційних технологій, що зумовлює не лише медіатизацію політичного життя, але й його віртуалізацію. Політика стає дедалі публічнішою, прозорішою, зрозумілішою. Проаналізовано типи легітимності влади. Зазначається, що в умовах інформаційного суспільства процес легітимізації відбувається за допомогою залучення новітніх технологій.

Ключові слова: легітимність, політична комунікація, віртуалізація, легітимізація.

The article notes that modern politics largely depends on the development of new information technologies, which leads not only to the mediatization of political life, but also its virtualization. Politics is becoming more public, more transparent, more understandable. The types of legitimacy of power are analyzed. It is noted that in the information society the process of legitimization takes place through the involvement of new technologies.

Key words: legitimacy, political communication, virtualization, legitimization.

Проблеми легітимності влади в демократичних системах досліджували Г. Алмонд, П. Бергер, П. Бурдьє, С. Верба, Л. Даймонд, Т. Л. Карл, Т. Лукман, П. Розанвалон, Ф. Фукуяма, Ж.-Л. Шабо, Ф. Шміттер та інші західні дослідники. Питання політичної легітимності розглядали Є. Бистрицький, О. Висоцький, О. Кокорська, М. Николко, О. Резнік, С. Рябов, О. Серєда, С. Цокур, О. Шульга, С. Юрійчук та інші вітчизняні вчені.

Сучасні науковці зазначають, що настав час говорити про «якісно новий тип суспільства», в якому швидкими темпами проходить формування новітніх інформаційних мереж, відбувається вільне поширення різноманітної інформації та створюються нові канали комунікації [1]. Все це призводить «до інформаційної організації всієї системи суспільних відносин», до суттєвих змін в політичному житті суспільств, у сприйнятті влади та владних відносин, способів легітимізації влади тощо [2, с. 614].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. значний вплив на політичне життя сучасного суспільства отримали новітні інформаційні технології. Спробу дослідити сутність даних процесів у другій половині ХХ ст. здійснив французький філософ, письменник, художник, кінорежисер та громадський діяч Гі Дебор (1931–1994). Відомий дослідник охарактеризував сучасне суспільство як «суспільство спектаклю» [3]. У названій концепції він виявив значний вплив образів медіа на формування особливого стану стосунків в сучасному суспільстві.

Вплив масових інформаційних процесів на політику досліджував й Режі Дебре – відомий французький лівий філософ та політик. Його вважають

засновником нової галузі знання – медіології. Вчений вважав, що ми живемо в епоху «відеосфери», яка змінює сприймання часу та простору, по-новому структурує суспільство.

Безперестанне породження нових образів і всезагально зачарованість засобами масової комунікації досліджував французький філософ, культуролог, соціолог і публіцист Жан Бордіяр (1929–2007). Він наголошував на тому, що сучасне суспільство – це суспільство «комунікації заради комунікації», бо мета не в інформації, а в самому факті її передачі [4]. Інформаційний процес відзначається калейдоскопічністю та сюжетною фрагментарністю. Засоби масової інформації беруть активну участь у прийнятті владних рішень, активно обговорюючи не лише їх змістовний бік, але й моральні, особисті, ділові якості суб'єктів владних відносин, їх діяльність. Наприкінці ХХ ст. науковці заговорили про медіатизацію політики.

Сьогодні все більше дослідників зазначають, що політичне життя віртуалізується, тобто «суспільство стає схожим на віртуальну реальність» [5]. Причому, віртуалізація політичного життя означає не створення паралельної реальності, а, «розширення фізичної реальності», можливість зробити «світ більш творчим, виразним... та цікавим» [6].

Основою політичного життя залишаються владні відносини, які, на думку представників усіх теорій влади та її виникнення, мають складну ієрархічну структуру. Але сучасні концепції влади (Х. Аренд, Ю. Хабермас, М. Фуко, А. Гідденс та ін.) роблять наголос на її «комунікативному» аспекті, який закріплює за людиною статус рівноправного та достатньо автономного суб'єкту як вертикальної, так і горизонтальної політичної комунікації, дозволяючи інтерпретувати комунікацію як своєрідний діалог. Зокрема, на думку Х. Арендт, «влада виникає між людьми, коли вони діють разом ...» [7, с. 153-154]. В демократичному суспільстві влада перестає бути знаряддям насильства і перетворюється на одну з позитивних сил конструювання політичного порядку. Цей порядок, головним чином, є комунікативним простором спілкування суб'єктів політичної творчості, де відбувається самореалізація людської особистості. Кожний політичний суб'єкт діючи, розмовляючи та розповідаючи, може відкрито «самопредставлятися», виявляючи себе, але при цьому, поважаючи та неухильно дотримуючись права інших на самовираження.

Комунікативний підхід до розуміння влади та владних відносин зазначає, що влада є соціальною взаємодією «тих, хто керує» та «тих, ким керують», за якої створюються передумови публічної політики та публічної влади, які користуються підтримкою та довірою громадян, що є основою громадянського суспільства, ведуть публічні дискусії про розробку, прийняття й просування владних рішень. Діалог між «правлячою елітою» та «керованими масами» відбувається за допомогою незалежних засобів масової інформації, серед яких останнім часом величезну роль відіграють соціальні мережі, інтернет-видання, блогер-канали тощо. Виникає рівноправний обмін інформацією про політичний процес та його конкретні прояви з дотриманням основних прав людини та громадянських свобод: свободи політичних та інших переконань, свободи слова та друку, свободи зборів та об'єднань, свободи отримувати і поширювати інформацію. За допомогою такого діалогу утверджуються основні культурно-цивілізаційні цінності, що сповідуються суспільством. Політика стає публічною, політичний дискурс набуває ознак інтеракції, такої комунікативної дії, коли відносини між учасниками виходять

на рівень «суб'єкт-суб'єктних» (комунікатор і реципієнт є рівноправними та відкритими; передбачається невороже, неекспансивне та толерантне ставлення одного політичного суб'єкта до іншого). Це політика співпраці, взаємобміну, комунікації, яка залучає до дії, створює ситуації переживання та випробування, передбачає самостійне розв'язання проблеми, активну участь у діалозі – інтерактивна політика.

У демократичному суспільстві аксіологічним принципом функціонування влади є легітимність.

Сучасне розуміння легітимності влади полягає у моральному виправданні влади, обґрунтованості її законності та необхідності. Легітимність є довгостроковою та одноголосною згодою прийняти правління та владу певного класу, ієрархії тощо. Вона виникає з однорідності політичних установок, традицій, солідарності членів суспільства. Відомий канадський політолог Д. Істон (1917–2014), говорячи про легітимність, наголошував: «той уряд легітимний, який відповідає уявленням народу про справедливість та соціальне призначення даного інституту» [8, с. 304].

Вважається, що в сучасному значенні термін «легітимність влади» вжито німецьким соціологом, філософом, істориком та політичним економістом М. Вебером (1864–1920). Саме він виокремив традиційне, харизматичне та легальне панування, тобто «виділив лише три чисті типи» легітимності, «кожен з яких пов'язаний із принципово відмінною соціологічною структурою штабу управління і засобів, якими воно здійснюється» [9, с. 158]. «Легальне панування існує завдяки встановленим правилам... котрі якраз і визначають, хто саме і якою мірою мусить ними керуватися. Особа, яка видає розпорядження, сама підлягає при цьому певним правилам: «законові», «регламентові», якісь абстрактній формальній нормі» [9, с. 158-159]. Такий вид легітимності передбачає цілераціональний тип соціальної дії. «Традиційне панування ґрунтується на вірі у святість тих порядків і тих можновладців, які існують здавна. Найчистішим типом є патріархальне панування ... Тут підкоряються певній особі в силу її особистих достоїнств, освячених її походженням: із пієтету. Зміст наказів зумовлений традицією... Створення якихось нових законів поруч із освяченими традицією нормами тут неможливе в принципі. Фактично це відбувається шляхом «визнання» певного положення як такого, що «здавна має силу» [9, с. 161-162]. Основою традиційної легітимності є звичка, потреба у сталості, консерватизм та конформізм. Ознакою – традиційна соціальна дія. «Харизматичне панування – це панування в силу відданості особі володаря та його ласці (харизмі), насамперед внаслідок її магічних здатностей, об'явлення чи героїзму, сили духу та слова. Емоційне захоплення вічно новим, небуденним, не знаним раніше є тут джерелом особистої відданості. Найчистішим типом такого панування є панування пророка, військового героя, великого демагога» [9, с. 166].

Основні ідеї веберівської типології легітимності розділяв канадський політолог Д. Істон – засновник системного підходу в політичній науці [10]. Він запропонував виокремлювати ідеологічний, структурний та персональний типи легітимності. Ідеологічна легітимність базується на визнанні тих цінностей, які пропонує влада. При цьому громадяни впевнені в цінності існуючої політичної системи. Структурна легітимність пов'язана зі схваленням принципів, норм і механізмів функціонування влади. Персональна легітимність – це довіра та повага до політичних лідерів, висока оцінка їх

особистісних і політичних якостей. Влада в демократичному суспільстві завжди прагне до легітимності, до того, щоб її визнавали законною, щоб вона користувалась довірою, відповідала очікуванням людей, слугувала народові, загальному благу.

В умовах віртуалізації політичного життя боротьба за владу відбувається у вигляді конкуренції образів, реклами та іміджів; громадська думка, як механізм легітимації, виявляє себе через опитування, голосування, дописи в соціальних мережах, коментування та «фотожаби» на невдалі дії політиків. Ідеологічна віртуалізація – це емблеми та рекламні слогани політичних партій.

Віртуалізація політичного життя суспільства виявляється і у можливості подавати електронні петиції до Верховної Ради, уряду, президента тощо. Існує також можливість коментувати дописи політиків, політичних інститутів та посадових осіб у Facebook та інших соціальних месенджерах, де з'явилися їх офіційні сторінки. Повідомлення в соціальних мережах дозволяють політичним діячам повідомляти про свої наміри, звинувачувати, захищатися, обговорювати та коментувати події політичного життя, звертатися до електорату. Всі ці технічні новації можуть стати новим механізмом легітимації влади, оскільки легітимна влада – це «влада, що спирається на демократичні інститути, користується підтримкою населення та здатна забезпечити і гарантувати реалізацію прийнятих нею рішень. Легітимна демократична влада є запорукою стабільності суспільства, забезпечення суспільної злагоди і безпеки та ефективної боротьби з порушеннями закону [11, с. 337].

«Встановлення балансу між політикою і моральністю, етичністю характеристик громадянин-суспільство-влада можливе лише у разі зміцнення засад публічності, гуманізації політики, розгортання громадського дискурсу як основи морально-етичної легітимізації влади», – зазначають науковці [11, с. 413].

У демократичному суспільстві влада розглядається як «колективний ресурс» [12], за допомогою якого є можливість досягнути суспільного блага. До неї висувуються особливі вимоги публічності, відкритості та прозорості. Представники влади прагнуть бути почутими та зрозумілими, а тому використовують спрощені та лаконічні конструкції, уникають докладних доповідей, заяв та коментарів, намагаються прибирати з свого виступу або публікації все те, що може бути розцінене як «нудне» та «незрозуміле», використовують «розмовні» синтаксичні конструкції, закликають до співпраці та обговорення проблем у соціальних мережах. Кожний громадянин тепер може долучитися до обговорення проблеми, висловити власну думку, прокоментувати ту або іншу подію, зробити пропозицію, схвалити або критикувати дії влади, окремих політиків, тобто стати активним суб'єктом політичної діяльності, долучитися до політичного життя, зберегти певні політичні орієнтири. Все це робить політику інтерактивною, а використання новітніх технологій переміщує політичне життя у віртуальну реальність.

Отже, влада прагне до легітимного панування, а тому використовує засоби підвищення легітимності. В умовах інформаційного суспільства, коли використовуються новітні технології для комунікації «влада – суспільство», слідкувати за рівнем легітимності влади стає все легше. Владні суб'єкти, аналізуючи звернення, повідомлення у соціальних мережах, критику, вимоги та схвалення, можуть реагувати на виклики суспільства, робити політику

публічною, створювати віртуальний простір політичної комунікації.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Фалеев А.Н., Шиповская Л.П. Постмодернистский мир: социокультурный аспект диалогической парадигмы. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/postmodernizm-i-gumanitarnaya-problematika>.
2. Симоненко В.Б. Нові інформаційні технології і політика.//Політологія. Навчально-методичний комплекс: Підручник: Вид. 2-ге, перероб. та доп. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 704 с.
3. Дебор Г. Общество спектакля / [Перевод с франц. Офертаса С. и Якубович М.]. М.: Логос, 2000. 221с.
4. Бодрийар Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального / [Перевод с французского Н.В. Суслова]. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2000. 96 с.
5. Иванов Д. Виртуализация общества. СПб.: «Петербургское Востоковедение», 2000. 96 с. URL: http://lib.ru/POLITOLOG/ivanov_d_v.txt.
6. Ланир Дж. Вы не гаджет. Манифест. URL: https://royallib.com/book/lanir_dgaron/vi_ne_gadget_manifest.html.
7. Арендт Х. Становище людини. Львів, 1999. 254 с.
8. Ольшанский Д.В. Политическая психология: Учебник. СПб.: Питер, 2002. 575 с.
9. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / пер. О. Погорілий. К.: Основи, 1998. 534 с.
10. Политическая психология: Учебное пособие для вузов / Под общей ред. А.А. Деркача, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева. М.: Академический проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001. 858 с. URL: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/640/Derkach.pdf.
11. Державне управління: підручник у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст.голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К.; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
12. Ледяев В.Г. Власть: концептуальный анализ. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2001. 384 с